

Koldo Mitxelena Katedraren III Biltzarra.
Vitoria-Gasteizen, 2012ko urriaren 8an.

Genitibizazioaren historiaz gehiago

Manuel Padilla Moyano (UPV/EHU - IKER UMR 5478)

“Languages can also be said to have “ergative syntax”; i.e., some rules of coordination and/or subordination will treat O and S in the same way, and A rather differently” (Dixon 1979: 62).

Genitibizazioa egungo euskaran

Gramatikagileek honako egoera deskribatu dute:

- a. *Aita kalean ikusteak harritu nau.*
- b. *Aita**ren** kalean ikusteak harritu nau.*
- c. *Aitak etxe eder hori egiteak harritu gaitu.*
- d. **Aita**ren** etxe eder hori egiteak harritu gaitu.*
- e. *Aita lehenbailehen etortzeak poztu nau.*
- f. **Aita**ren** lehenbailehen etortzeak poztu nau.*

(Abaitua & Trask 1987)

Transitive Object Genitive : dakitzagunak

- Gèze 1873
- Gavel & Lacombe 1937
- Lafitte 1944
- Heath 1972
- Hualde & Ortiz de Urbina 1991
- Orpustan 1992
- Trask 1995, 1997
- Lakarra 1983, 1996

TOGEN: araua zertan datzan

- Perpausaren aditza nominalizatua izaten denean.
- Partitiboak genitibizazioa blokatzen du.
- Aditz lokuzioetan ez: *othoitz egiteko*.
- Aditzetik aski urrun izateak TOGEN zailtzen duke.
- Ezker nahiz eskuin?
- $L = BN \neq Z$.

TOGEN: hurbiltze diakronikoa

- Heath: Iparraldeko berrikuntza (arrazoin funtionalak)
- Trask: Iparraldeak gorde duen arkaismoa. Ingelesaren eta euskararen *gerundioak*, jatorrian izenki hutsak.
- Egun, eztabaidarik ez (Lakarra 1983, 1996).

Genitibizazioa, objektu zuzenaz haratago ote? (I)

Bossong 1984:

Aitarenen jiteaz atsegin dut.

Aitarenen egite hori ikusi nahiko nukeen.

Abaitua & Trask 1997:

“The conclusion is inescapable. In northern dialects of Basque, the P of a verbal noun may be genitivized, but never the S or the A.”

Genitibizazioa, objektu zuzenaz haratago ote? (II)

- “Zenbait kasutan, ez da erraza genitiboa duen elementua subjektua ala osagarria ote den finkatzea” (Odrizola 1990: 137).

- Gakoa: *gerundioa* aditz ala izen portatzea.

Aitaren jite pozgarri hori → *jite* = izen

Zure huna jitia (Charlem 740) → *jite* = aditz

Genitibizazioa, objektu zuzenaz haratago ote? (III)

Gaxoto irabazia iratxo^{en} da irazia (RS 301).

Labur da gizonaren adimentua adizeko Jaun^{aren} ordenadua (Barrutia, 72)

Guretakotzat jaio da Jesus, asko^{ren} deseada. (Barrutia, 483)

*ayta sanctu Nicolao laugarren^{arē} emona eta otorgadua, eta ayta sātu sist
lau garren^{arē} aprobadua ta cōfirmadua ... (TAV 3.2.2)*

BAINA:

*Ginco^{az} manatu den othoitcia (Belapeire, 105) [La priere publique
commandée de Dieu].*

Genitibozko subjektuak munduan

- Hizkuntza turko-altaikoetan, bereziki.
Kornfilt 1997, Miyagawa 2008 edo Asarina & Hartman 2010.
- Ingelesean (beharbada euskararen paraleloa).
Jespersen 1948 → Trask 1995.

Intransitive Subject Genitive (ISGEN)

Sainte Elisabeth de Portugal (Eskiula, 1750)

*Hanitz duçu, sira,
çoure houna gitia,
eta Portugaleric houna
bidian eçartia. (110)*

*Bonurra dugunaz gaignian
arkort içateko heben,
ene alhabaren içateko
erreguina Portugalen. (159)*

ISGEN: *Sainte Elisabeth de Portugal*

- Dozena bat adibide *garbi*.
- Atributu edo kopulak, inesiboak, adlatiboak, ablatiboak, modu-adberbioak.
- Ez da kontraetsenplurik.
- Salbuespena: izenordain idartua + kontrol arazoak.

ISGEN: non lekukotu dugun (oraingo).

Zenbatenaz ekialderago, hanbatenaz maizago:

~ Tartas

+ Belapeire

+ *CatOlo*

+ *Sainte Elisabeth de Portugal*

+ Maister

+ Zuberoako irri antzertiko lanetan

~ *Charlemagne*

~ *Meditacioniac*

- Le Dauphin

~ Adema

Etxepare (?) Leizarraga (?) Axular (gutti)

ISGEN: ondorioak

O → GEN

S → GEN

A → ERG

Lerratze ergatiboa: A / O, S.

Noizbait, nonbait, euskararen sintaxia ez da uste genuen bezain akusatiboa izan.

Aldaketa, zer norabidean?

Genitibizazioaren jatorria: inglesa – euskara paralelotasuna (Trask 1995)

- Gerundioaren jatorri nominalari lotuak:

Ing. *-ing* ← germ. *-ung*

- “The old verbal noun in *-ing*, originally a noun pure and simple, has become a completely verbal form in modern English. The only reservation is in the form of its subject”:

I don't approve of his doing that.

I don't approve of him doing that.

**I don't approve of he doing that.*

Trasken (1995) hipotesitik abiatuz....

- Izenetik aditzera: adiztasuna subjektutik markatzen has → ISGEN berrikuntza
- Hiru argumentuak genitibizatzen ahal ziren, baina ez aldi berean. Bi agertzera, subjektua markatzen zen → ISGEN arkaismoa.

ISGEN: azalpen diakronikoa

Bi esplikabide, bi hipotesi:

1. Berrikuntza den: sistema jada akusatiboan ergatibotasun morfologikoarekiko gertatu zatekeen erregulartze bat, arrakastarik gabe.
2. Arkaismoa den: sistema ergatiboago batetik sistema akusatibora iragaitean iraun duten aztarnak.

Egiteke den lana

- Corpora xeheki azterkatzea.
- Fenomenoaren maiztasuna eta agertze testuinguruak.
- Bilakaera historikoa deskribatzea.
- Noiz galdu da? Nonbait onartzen da oraino?

Post dictum

Beste pena bat handia / haurren hürün joatea.

Beharrezko izanen da / gure saihets egoitea.

(J. Bordaxar: José Mendiague pastoralara).

Esker mila